

Berekméri Árpád-Róbert

Tóthfalusi József (1869–1940)

Hét évtized telt el azóta, hogy a marosvásárhelyi református egyházközség egyik kiemelkedő, sajnos ma kevesek által ismert személyisége az örökkévalóság honába lépett. Az igen gazdag és tartalmas életpályát befutott lelkipásztor emléke hamar feledésbe merült, pedig rendkívüli egyénisége, egyháza és szülővárosa szellemi-lelki épüléséért kifejtett munkássága lényegesen meghatározta a 20. század eleji Marosvásárhely református arculatát. Életpályáját eddig egyetlen nyomdatermék sem örökítette meg. A halálát olyan áldatlan idők követték, amelyben megvetették az Isten emberét, a 21. század nemzedéke pedig más ideálokat keresett. Legyen tehát némi jóvátétel ez a rövid tanulmány a „Képes Biblia papja” és mindazok számára, akik híven őrizték/örzik emlékét!

Tóthfalusi József 1869. október 21-én született Marosvásárhelyen.¹ A család múltjáról igen keveset tudunk.² Tóthfalusi írói munkásságának tükrében ez meglepően hangzik, hiszen a szülőkről, nagyszülőkről, a családi környezetről, a gyermekkor élményeiről oly sokszínűen, és nagy lelkesedéssel valló kortársakkal szemben ő rendkívül szűkszavú volt.³ Abból a néhány mondattöredékből, amit az utókorra hagyott, egy szerény körülmények között élő, puritán kispolgári család képe rajzolódik ki előttünk. A 19. század gazdasági átrendeződése folytán elszegényedett nemesi családból⁴ származó édesapa – József – a város közbecsületben álló asztalosmestereként biztosította családjá megélhetését. A drezdai származású édesanya, a jó magyar asszony hírében álló besztercei Hahn Teréz volt a család lelke, összetartó ereje, aki a házi rend fenntartása mellett mindennapjait gyermekei⁵ erkölcsi és szellemi nevelésére áldozta. A szülők időben felismerték a kor társadalmi változásait és azt, hogy az új körülmények között az iskolázottság előnyt jelenthet, ezért gyermekeik oktatására megfelelő figyelmet fordítottak. A gyermekek iskoláztatása azonban nagy megterhelést jelentett a család számára, ami az ifjú

¹ Az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsának levéltára, Lelkészi törzslapok (a továbbiakban LelkTörzslap), Tóthfalusi József (az 1922. évi állás szerint).

² Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Hivatala, Egyházi anyakönyvek, 885. sz. 19. A Tóthfalusi család marosvásárhelyi jelenlétére vonatkozó – eddig feltárt – első adat 1816-ból származik. A március 12-én kelt anyakönyvi bejegyzés ugyanis gróf Toldalagi Lászlóné mezőbodoni gazdatisztjének, özvegy Tóthfalusi Józsefnek Kövesdi János szenátor lányával, Máriával kötött házasságról tudósít.

³ Erdélyi Református Egyházkerület Marosvásárhelyi Vidéki Gyűjtőlevéltárában (a továbbiakban ERefEMVGylt.), Évrendezett Iratok (a továbbiakban Évri.) 7807/1943. sz. Tóthfalusi József családjára vonatkozóan felesége – Kathonay Irén – visszaemlékezését is felhasználtuk.

⁴ A család nemesi származását a rendelkezésünkre álló források alapján eddig nem sikerült bizonyítanunk. Erre vonatkozóan felesége visszaemlékezésére hagyatkoztunk.

⁵ Tóthfalusi Józsefnek még két öccse (Károly és Sándor) és egy húga (Anna) érte meg a felnőtt kort. Két, egyaránt Ilona nevű húga röviddel a születés után meghalt.

Tóthfalusi életét is jelentős mértékben befolyásolta. A gyermekkorának nehézségei élesen kirajzolódnak a marosvásárhelyi presbitériumhoz 1891-ben írt leveléből is, amelyben így emlékezett: „[...] Mint szegény sorsú polgár gyermek már azon időben, midőn a marosvásárhelyi református collegium VII-ik, VIII-ik gymnaziumi osztályában tanultam, szülőimnek szűkös anyagi viszonya következtében oda voltam utalva, hogy magam fenntartására, s tanulmányaim folytathatására önerőmmön munkálkodjam. [...]”⁶

A népi iskolában elsajátított alapismeretek a tehetséges diákot feljogosították arra, hogy tanulmányait 1877-től a Református Kollégium 2. elemi osztályában folytathassa.⁷ Tanáraitól, az intézmény oktató-nevelő hatásáról, az itt szerzett tapasztalatairól Tóthfalusi sohasem tett említést, de tanulmányi eredményeivel sem büszkélkedett. Tudjuk azonban, hogy jó tanuló volt, hiszen szorgalmát az 1885–86. tanévben, az Elek János alap kamatjából⁸ 15 forint 75 krajcárral jutalmazták.⁹ A következő években főleg a zenei fejlődése volt figyelemreméltó. Hetedikes gimnazistaként az ének és hangismereti tudásáért, nyolcadikos korában pedig zenetudásáért kapott három-három forintos jutalomdíjat.¹⁰ Utóbbi a Kollégium igazgatósága a Bíró Miklós-alapból biztosította.¹¹ Az irodalom iránti vonzalma elismeréseként az utolsó gimnáziumi évben, a Lakatos Sámuel tanár vezetése alatt működő Mentovich Ferenc¹² önképzőkör aljegyzőjévé választották. Ebben a minőségben érte az a megtisztelő feladat, hogy az 1888. március 15-i ünnepségen elszavalhatta a *Nemzeti Dalt*.¹³

A kitaró és szorgalmas diák 1888. június 24-én eredményesen érettségizett, majd tanulmányait a nagyenyedi református Teológián folytatta.¹⁴ Az itt eltöltött évekről sincs sok tudomásunk. A fent idézett leveléből azonban kitűnik, hogy ott is nehéz körülmények között tanult, hiszen mint III. éves teológus – a szolgálatért járó anyagi támogatás reményében – kérte a marosvásárhelyi presbitériumot, hogy a pünkösdi ünnepek alkalmával legátusként őt is fogadja.¹⁵ A teológiai tanulmányok mellett 1892. június 12-én a nagyenyedi református kollégiumban elemi iskolai nevelés- és oktatástani képesítést szerzett, majd szeptember 2-án

⁶ Évri. 7802/1940. sz., és a Tóthfalusi József személyére vonatkozó számnélküli iratok.

⁷ *A Marosvásárhelyi Helvét Hitvallású Főtanoda Értesítője* (a továbbiakban: *Értesítő*) 1877–78-ik tanévről. (Szerkesztette: Urr György tanvezető-tanár) Marosvásárhely, 1878, 36.

⁸ Az alap kamatjából a kollégium minden osztályból egy-egy jó tanuló szegény városi ifjút támogattak.

⁹ *Értesítő*, 1885–86, 84.

¹⁰ *Értesítő*, 1886–87, 62.

¹¹ *Értesítő*, 1887–88, 70.

¹² Mentovich Ferenc (Nagydebrec, 1819 – Marosvásárhely, 1879) kollégiumi tanár. Elhalálózását követően az emléke előtt tisztelegve az ifjúsági önképzőkör az ő nevét vette fel.

¹³ *Értesítő*, 1887–88, 61.

¹⁴ Lelk Törzslap. Tóthfalusi.

¹⁵ Évri. 7802–1940.

letette az első lelkészképesítő szakvizsgát.¹⁶ A Teológia elvégzését követően Tóthfalusi Nagyenyeden kapott segédlelkészi beosztást. Az itt eltöltött egy évet a lelkészi feladatok elsajátítására és ismereteinek bővítésére használta fel. Beiratkozott a kolozsvári Tudományegyetemre, ahol filozófiát és keleti nyelveket tanult, majd vendégdiákként Budapestre távozott, ahol jogot hallgatott. Nagyenyedre visszatérve a református tanítóképzőben volt hitoktató, valamint rövid ideig jurátus [joggyakornok] és kontraszenior¹⁷ [ellenjegyző].¹⁸ Eközben 1893. szeptember 4-én jó eredménnyel letette a második lelkészképesítő szakvizsgát.¹⁹

A tehetséges ifjúra Szász Domokos püspök is felfigyelt. 1893. november 3-án Kolozsvárra hívta és püspöki titkárrá nevezte ki. Kettőjük bensőséges kapcsolata mély nyomot hagyott az ifjú lelkész életében és nagymértékben meghatározta további pályafutását. A püspök példáját követve Tóthfalusi a belmisszió²⁰ elkötelezett híve lett. A nyugati protestáns világban ekkor már nagy hatékonysággal végzett missziós tevékenység alapos megismerését célozta két későbbi tanulmányútja. Tóthfalusi 1899-ben Svájcban és Ausztriában, 1907-ben pedig Németországban, Svédországban és Dániában tanulmányozta a „keresztyén szeretet munkásságát”. Elsősorban a berlini városi misszió, valamint a nagy „szeregetváros”, Béthel²¹ gyakorolt rá jelentős hatást. Itt szerzett tapasztalatairól több tanulmányt és cikket közölt az *Erdélyi Protestáns Lapban*.²²

A püspöki titkár két éve tartó kolozsvári pályafutása 1895-ben ért véget. A marosvásárhelyi egyházközség papválasztó képviseleti gyűlése, a szeptember 29-i határozata értelmében ugyanis őt hívta meg Molnár Albert eltávozására miatt megüresedett papi állásra.²³ A fiatal lelkész élt a felajánlott bizalommal, annak ellenére, hogy tudta: Kolozsváron nagyobb karrier várt volna rá, de a szülővárosának szellemi és lelki épülését minden más egyébnél

¹⁶ Lelk Törzslap. Tóthfalusi.

¹⁷ A kifejezés a kontraszkriba egy korabeli, sajátos formája.

¹⁸ Évri. 7802–1940.

¹⁹ Lelk Törzslap. Tóthfalusi.

²⁰ A keresztény egyház belső megújulását célzó mozgalom.

²¹ Az epilepsziában és egyéb lelki betegségben szenvedők kezelésére 1867-ben alapított, ma is működő munkaterápiás intézet. Első vezetője Fridrich Simon volt. Utóda, Friedrich von Bodelschwing (1831–1910), aki 1872-től vette át az intézmény vezetését jelentős mértékben meghatározta annak szellemiségét. A betegek testi nyomorúságának enyhítése mellett, azok lelki gyógyulására is nagy hangsúlyt fektetett. Az intézmény az ő, illetve fia – ifj. Friedrich Bodelschwing (1877–1946) – irányítása alatt valószínűleg szeretetvárossá nőtte ki magát, hiszen itt az 1920-as évekig már több mint 5000 beteget ápoltak. Napjainkban, az intézetben főleg az ambuláns kezelésre fektetik a hangsúlyt.

²² Fontosabb írásai, a teljesség igénye nélkül: A lelki betegek lelki gondozása. *Erdélyi Protestáns Lap*, 5 (1902). 27. sz. 290–291; 28. sz. 302–303; Egyháztársadalmi életünk belteljesebbé tétele. Ua, 9. (1906). 39. sz. 327., 41. sz. 335–336., 42. sz. 343–344; A berlini misszió. Ua, 10. (1907). 12. sz. 90–91; 15. sz. 115–116; 16. sz. 123–125; Az epilepsziások kolóniája. Ua, 10 (1907). 28. sz. 223; 29. sz. 229–230; 30. sz. 240–241.

²³ Évri. 4789/1895., 4819/1895. sz. (Molnár Albertet 1895 júliusában hívták meg tanárnak a kolozsvári teológiára.)

fontosabbnak tartotta. A püspök az október 22-én kelt leiratában erősítette meg őt állásában,²⁴ és az alábbi szavak kíséretében ajánlotta a presbitériumnak: „[...] új állomásra pedig legteljesebb elismerésem s azon jóakarató óhajlásom kíséri, hogy a neki adott szép táalentumok mértéke szerint buzgón munkáljon Isten országa terjesztésén. A Mélyen Tisztelt Kebli Tanácsot pedig kérem, fogadják őt atyafiságos szeretettel, jóindulattal.”²⁵ Ünnepélyes beiktatására a püspök által kinevezett Szász Gerő esperes, egyházkerületi főjegyző jelenlétében, december 15-én került sor, de csak a következő év tavaszán szentelték fel.²⁶ Tisztségét addig ideiglenes fakultációval töltötte be.²⁷

Tóthfalusi 1896-tól egyházközségi jegyző, a református leányiskolánál pedig helyettes óraadó volt.²⁸ A figyelmét az egyházközség belső szervezetének elmaradottsága ragadta meg, amely már nem felelt meg a rohamosan polgárosodó város társadalmi elvárásainak. 1896 folyamán egy új szervezési és ügyviteli tervet dolgozott ki és terjesztett a presbitérium elé, amelynek elbírálást az előjáróság egy külön bizottságra bízta.²⁹ Az egyházi hagyományokhoz túlzottan ragaszkodó presbitérium az újítást ekkor még nem fogadta el. Vass Tamást sem ragadta magával az ifjú szolgatárs korai „radikalizmusa”, de elismerte tehetségét, ezért nem akadályozta további törekvéseit.

Az ifjú lelkipásztor 1896. augusztus 25-én kötött házasságot kőrösi és pókafalvi Kathonay Gyula, kereskedő-földbirtokos, presbiter és Petri Vilma³⁰ lányával, Irénnel. Házasságuk példaértékű volt, de gyermekük nem született. Ezt a hiányt, ha nem is teljes mértékben, a nagy szeretettel és odaadással nevelt és oktatott diákjai pótolták. Eredményes egyházi és oktatói tevékenysége elismeréseként 1897-ben egyházkerületi képviselővé, 1899 áprilisában pedig Marosvásárhely szabad királyi város törvényhatósági bizottsága részéről az 1876-ban alapított állandó népnevelési bizottság tagjává választották.³¹

Az egyházi oktatás elmélyítése mellett Tóthfalusi a református közösség kulturális és vallás-erkölcsi életének fellendítésére törekedett. Szász Domokos püspök és Vass Tamás 1899. évi halálával két legfőbb támogatóját veszítette el, de ez a két szomorú esemény hitében nem

²⁴ Uo.

²⁵ Évri. 7802/1940. sz.

²⁶ Uo. A felszentelési ünnepség pontos időpontjáról semmilyen feljegyzést nem találtunk. Az 1896. november 8-án megtartott presbitériumi gyűlés jegyzőkönyvében is csak annyit jegyeztek fel, hogy az új lelkész kérte a presbitériumtól az átköltöztetése és felszentelése alkalmából felmerült 38 forintot kitevő költségek kifizetését.

²⁷ Évri. 4855/1896. sz.

²⁸ ERefEMVGytl. A marosvásárhelyi református egyházközség presbitériumi gyűlésének jegyzőkönyvei (a továbbiakban: PgyJkv.). I/62.sz. 64.

²⁹ Uo. 85.

³⁰ Petri Vilma Marosvásárhely egykori polgármesterének, majd a királyi ítélőtábla bírójának, Petri Ádámnak volt a lánya.

³¹ Évri. 5139/1899. sz.

rendítette meg. 1899. július 15-én dr. Bartók György püspök ügyvezető lelkésszé nevezte ki.³² Ezt követően nagy odaadással fogott hozzá elképzelései megvalósításához. 1899. október 31-én, a reformáció kezdetének évfordulóján az előbbieknél nagyobb ünnepséget szervezett, amelyre dr. Kenessey Béla teológiai és Bedőházy János református kollégiumi igazgató személyében két kiváló előadót is meghívott.³³ A rendezvény sikerén fellelkesült presbitérium végleg szívébe zárta Tóthfalusit. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a december 19-i gyűlésen minden ellenvetés nélkül fogadta el új szabályrendeletének vitára bocsájtását, és azt a javaslatát, hogy „[...] az egyházi élet fejlesztése céljából hetenként protestáns felolvasó estéjeket fog szervezni.”³⁴ A vallásos felolvasó alkalmak, amelyeken több jeles előadó³⁵ is fellépett, rendszeressé és egyre népszerűbbé váltak. Nem volt véletlen tehát, hogy a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság az 1900. szeptember 18–19-én Pozsonyban tartott közgyűlésére Tóthfalusit is meghívta.³⁶ A találkozót követően, amelyre Deák Lajos presbiter kísérelte el, az ország néhány nagyobb és jól szervezett egyházi élettel rendelkező egyházközségét is meglátogatta.³⁷ Az itt szerzett tapasztalatait gyülekezete lelki életének élénkítésére kívánta hasznosítani.

Az egyre sűrűsödő egyházi munkában 1901. július 14-től Bíró András lelkésztársa,³⁸ 1904-től pedig az újonnan megalakult Keresztyén Szövetség segítette. Tevékenységüknek köszönhetően főleg a szegénysorú, a társadalom periferiáján élő hívek és gyerekeik találtak támaszt, elsősorban a biblia felolvasó alkalmak, a vasárnapi iskola és az ún. cselédtámogatás keretén belül. 1904. október 23-án főgondnokká választott dr. Bernády György újabb lendületet adott munkakedvének.³⁹ A polgármester személyében nem csak egy kiváló képességű munkatársra talált, hanem egy igen jó barátra is, akinek tapasztalatát már a Vártemplom 1906. évi restaurálásánál igénybe vette. Barátságuk mélységét mutatta az a tény is, hogy Bernády unszolására Tóthfalusi a város közigazgatásába is bekapcsolódott. Közösén alapították meg 1909-ben a Közhasznú Takarékpénztár Rt.-t, amely a szegény iskolák és egyházak megsegítését célozta,⁴⁰ valamint az 1910. szeptember 1-jétől működő Bethlen Kata Egyletet, és az általa fenntartott leányinternátust.⁴¹ A gróf Toldalagi Lászlóné által vezetett intézményt azon

³² Évri. 5150/1899. sz.

³³ PgyJkv. I/64. sz., 210.

³⁴ Uo. 233/235. sz. Az új szabályrendeletet a presbitérium hosszú vita után, 1900 februárjában fogadta el.

³⁵ Többek között Kenessey Béla, Molnár Albert, dr. Kecskeméthy István, Nagy Károly, Pokoly József és mások.

³⁶ PgyJkv. I/66.sz., 118.

³⁷ Uo. 119.

³⁸ Évri. 5424/1901. sz.

³⁹ Farczady Elek: *A marosvásárhelyi református egyházközség négyszázéves élete az egyházi levéltár tükrében.* (Kézirat) 155.

⁴⁰ Évri. 7802/1940. sz.

⁴¹ Pgyjkv. I/69.sz., 159. (Az internátus a Makariás-ház jobb szárnyában működött)

vidéki református leánynövendékek számára hozták létre, akik tanulmányaikat a leányiskolában végezték.⁴² 1911-ben a keresztyén ifjúsági tanoncotthon kezdte meg működését egy bentlakással és egy konviktussal [étkezde].⁴³ Tóthfalusi eredményes munkáját ezúttal is elismerték: 1904–1907. között tagja volt országos zsinatnak,⁴⁴ 1907. november 19-én egyházkerületi tanácsbíróvá, december 4-én pedig a marosvásárhelyi kollégium előjárósági egyházi tagjává választották. Egy cikluson át a Teológiai Fakultás előjárósági tagságát is betöltötte. Az Erdélyi Kálvin Szövetség egyházi alelnökeként 1909-ben, a nagy reformátor születésének 400. évfordulóján Genfben, Kálvin sírjánál koszorúzott.⁴⁵

Tóthfalusi József életének egy jelentős részét az egyházi és a szépirodalom művelésére szentelte. 1904-ben Kolozsváron látott napvilágot egyik maradandó, önálló írása az *Egységes liturgia a magyar evangélikus református egyházban*,⁴⁶ majd 1908-ban a híressé vált *Képes Szent Biblia*.⁴⁷ Utóbbi az 1907. február-áprilisában tett külföldi tanulmányútjának eredményeként született meg. A szerzőt ugyanis lenyűgözték a nyugati protestáns világban a Biblia-oktatás terén alkalmazott módszerek, és az ezek alapján elért eredmények. A több mint 2000 oldalas – elsősorban a hitoktatóknak szánt – Biblia magyar változata is Stuttgartban, a Deutsche Verlagsanstalt kiadásában jelent meg⁴⁸ és több, főleg bibliai történetet megőrkítő festmény, grafika, dombormű és szobor reprodukciót tartalmazott. Tóthfalusi Rembrandt, Dürer, Raffaello, Leonardo da Vinci, Rubens, Michelangelo, Veronese, Munkácsy Mihály, Feszty Árpád, Carlo Dolci és mások műveit felhasználva igyekezett olvasóit a Biblia világának jobb megismerésére ösztönözni. Az áttekintő Biblia-történet mellett a szerző művét szó- és tárgymagyarázattal, illetve számos rajzzal és térképpel látta el. Legfontosabb jellemzője, hogy az Ó- és Újszövetségen kívül az Apokrif iratok is megtalálhatók benne. Az előszóban dr. Kenessey Béla püspök az alábbi szavakkal méltatta a kiadványt: „[...] A szemléltető oktatás, a nevelés terén a legújabb kor vívmánya s a míg a külföld már régen felhasználta e szemléltető oktatást a Biblia közérthetőbbé tételénél is, nálunk ez az első nagyobb szabású vállalkozás, a mely nemcsak díszkönyvül akarja a családok asztalára helyezni a Könyvek-Könyvét, hanem valósággal mindennapi eledelül kínálja azt a híveknek, hogy forgatván és olvasván annak lapjait, képei, ábrái egyszersmind a legközvetlenebb szemléltető magyarázatot is adják. Vajha

⁴² Uo.

⁴³ Uo. 195.

⁴⁴ ERefEMVGylt. Fotógyűjtemény.

⁴⁵ Évri. 7802/1940. sz.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Kiadóként ugyan a budapesti Hermann Emil „Képes Szent Biblia és Vallásos-irat terjesztő Vállalat” jelenik meg, de Hermann valójában a német cég budapesti exponense volt.

megáldaná az úr ezt a munkát s használná fel ezt is eszközül, hogy minél többen tudakozzák azt az írást, amelyben örökéletünk vagyon és a mely a mi Urunk a Jézus Krisztus felől tesz tanúbizonyságot. [...]"⁴⁹

A fent említett önálló munkái mellett Tóthfalusi lapszerkesztőként is ismertté vált. 1896 és 1898 között a *Marosvidék*, majd a *Hajnal*, az *Örömhír* és nem utolsósorban a legolvasottabb egyházi hetilap, a *Vasárnap* szerkesztője volt.⁵⁰ Az Erdélyi Református Egyházkerület egyházi értekezletének támogatásával megjelent lapot Paál Gusztáv kollégiumi tanárral közösen gondozták.⁵¹ Irodalmi munkássága elismeréseképpen a Kemény Zsigmond Társaság előbb alelnökévé, majd 1910-ben elnökévé választotta.⁵² Az 1928-ig tartó elnöksége nem a legkedvezőbb időszakra esett, hiszen az I. világháború és az azt követő, súlyos korlátozásokkal és visszaélésekkel tarkított időszak az irodalmi életet is megbénította. A nehéz körülmények ellenére is sikerült előbb az Osvát Kálmán által megindított *Zord Idő*, majd a vándorfelolvasások révén a magyar kultúrát továbbra is életben tartani. 1925-ben vezetésével, a tagok (többek között Berde Mária, Osvát Kálmán, Csergő Tamás, Molter Károly) egy csoportja elnyerte a Kolozsváron rendezett első irodalmi olimpiai verseny ezüstserlegét.⁵³

Az első világhégés a marosvásárhelyi egyházközségben is súlyos károkat okozott. A háborús rekvirálások során az egyházközséget 1915–1916-ban öt harangjától fosztották meg,⁵⁴ de megszenvedte a román hadsereg Erdélybe való betörését is. A várost menekültek ezrei lepték el, ami nagy megterhelést jelentett az amúgy is nehéz körülmények között élő református közösség számára. Tóthfalusi az alábbi mondatokban foglalta össze az akkori eseményeket: „[...] Tőlünk telhető gondot fordítottunk a városunkban – a városi hatóság által nyújtott menekülő telepek – látogatására, lelki gondozására; az idehaza maradtak biztatására és megnyugtatóására. Ahol lehetett gyűjtéssel és anyagi támogatással segítettük a rászorultakat. Így az általam feltartott Ker.[esztény] Ifj.[úsági] Otthonban szept. 1-től okt. 15-ig mintegy 42 személynek adtam lakást, fűtést [...].”⁵⁵ A súlyos anyagi helyzetbe került református egyházkerület 1916-ban intézményei fenntartásáért egyházfenntartói alapot vezetett be.⁵⁶ Tóthfalusi és felsége 1917. március 18-án 2000 koronát ajánlott fel a helyi egyházfenntartói

⁴⁹ *Képes Szent Biblia, azaz Istennek ó és új testamentumában foglaltatott egész szentírás*. Szerk. Tóthfalusi József. Hermann Emil „Képes Szent Biblia és Vallásos-írat terjesztő Vállalat”, Budapest, 8.

⁵⁰ LelkTörzslap. Tóthfalusi.

⁵¹ A két lapszerkesztőn kívül Tróznér Lajos kollégiumi tanár fejtett ki még jelentős tevékenységet a lapnál.

⁵² *Kemény Zsigmond Társaság. Az újraalakulás tíz éve (1991–2001)*. Szerk. Csíky Boldizsár és társai(!). Emlékfüzet. [Marosvásárhely], 2000, 18.

⁵³ Uo. 20.

⁵⁴ Pgyjkv. I/70.sz., 85.

⁵⁵ Uo. 87–88.

⁵⁶ Uo. 112.

alap számára, amelyhez feleségének családja hasonló összeggel járult hozzá.⁵⁷ A túlzott fizikai és szellemi igénybevétel teljesen kimerítette, az impériumváltást pedig valóságos tragédiaként élte meg.

Az új hatalmi berendezkedés kezdettől fogva akadályozta az egyházközség és lelképásztorainak tevékenységét. 1919-ben a román katonai hatóságok a presbiteri gyűlések megtartását is megtiltották, amely a lelkészeken kívül egy négytagú ügyintéző bizottságra szűkült.⁵⁸ Ennél sokkal súlyosabb gondot jelentett számára a közösség hitéletének hanyatlása. Az 1921. évi jelentésében Tóthfalusi ezt az alábbiakban fogalmazta meg: „[...] a m. vásárhelyi egyh. község is hitéletünk fellendítésében sok, szinte legyőzhetetlen akadállyal küzd, a két véglét a legfenyegetőbb: az iparos munkásság és az úgy nevezett kisemberek körében elharapózott sociál demokrata irány a maga egyházellenes, sőt Isten tagadó jellemvonásával, a másik a szektásosodás. [...]”⁵⁹ Az 1922. július 8–9-én megtartott egyházvizsgálati jegyzőkönyvben összegzett, az esperes által is érzékelt fejlődés⁶⁰ ugyan nyújtott némi vigaszt, de az 1923-as agrárreform, illetve a röviddel utána kirobbant malomper⁶¹ újabb próbatétel elé állította. Az egyházközség nehéz körülményei ellenére az egyházmegye gondjait is felvállalta. Előbb főjegyzőként, majd 1923. június 23-tól esperesként⁶² állt az egyházmegye szolgálatában. Bár tíz évre választották meg, a személyét jogtalanul ért sérelmeket, illetve Bernádynak a főgondnoki tisztségéről történt lemondását⁶³ nehezen tudta feldolgozni, így 1925 októberében az egyházmegye vezetését Farkas Jenőnek adta át.

A lemondását követő időszakról nagyon töredékes adatokkal rendelkezünk. Az új főgondnok, dr. Bodolla Ferenc támogatásával az egyházközség szolgálatában végzett áldozatos munka eredményeiről, az esperesi vizitációk jegyzőkönyvei nyújtanak adatokat. A legteljesebb összegzés mégis az 1927. április 26-án megtartott presbiteri gyűlés jegyzőkönyvében olvasható.⁶⁴ A beszámoló első fejezete kiemelt figyelmet érdemel. Ebben Tóthfalusi az ő és a munkatársai által vezetett belmissziói és oktatói tevékenység részletes elemzése mellett különös

⁵⁷ Uo. 118.

⁵⁸ Farczady: *i. m.* 167.

⁵⁹ Pgyjkv. I/70.sz., 461–462.

⁶⁰ Uo. 476.

⁶¹ A marosvásárhelyi Református Egyházközség a 20. század elején egy-egy vízmeghajtású szítás- és vámörölő malmot működtetett. Az egyház a vízhasználati jogát, amelyet törvény szabályozott, 1914-ben a malmok működtetéséhez szükséges villanyáram fejében a városnak engedte át. Az új hatalmi berendezkedés, azonban az 1914-ben megkötött egyességet semmisnek nyilvánította és 1923-ban a malmok áramszolgáltatását önkényesen megszüntette. Ezzel egy 12 évig elhúzódó bonyolult pereskedés kezdődött, amelynek eredményeként az egyház kénytelen volt megválni az akkorra már semmi hasznot nem hozó malmaitól.

⁶² Évri. 8247/1923. sz.

⁶³ Bernády döntését a presbitériumhoz intézett 1924. október 20 -i levelében tette közzé. Évri. 6474/1924. sz.

⁶⁴ Pgyjkv. I/72. sz., 88–100.

elismeréssel szól a Keresztény Szövetség, a Keresztény Ifjúsági Egyesület, az Egyházi Dalkör, az Egyházi Földmíves Dalkör, a Bethlen Kata Egylet és nem utolsósorban az 1926-ban általa alapított Nőszövetség tagjainak áldozatos munkájáról.⁶⁵ Az erdélyi magyarság megmaradását – amint a jelentéséből is kitűnik – az egyház keretein belül végzett oktató-nevelői és lelki munka elmélyítésében látta. Ebben kiemelkedő szerepet tulajdonított a gyülekezetek vezetőinek, „szolgáinak”. Munkájuk megkönnyítésére jelentette meg 1928-ban *Meg van írva! Bibliai szentigék gyűjteménye azoknak, akik az evangéliumi keresztyén élet után vágyakoznak* cím alatt a bibliai igék magyarázatos gyűjteményét.⁶⁶

Az egyházközség életét 1929-ben egy újabb szomorú esemény rázta meg, Dr. Nemes Mór presbiter, volt egyházközségi pénztáros február 27-i öngyilkossága.⁶⁷ Tóthfalusihoz intézett megdöbbentő búcsúleveléből, illetve a halálát követő vizsgálatokból kiderült, hogy óriási hiányt hagyott az egyházközségre, amit az elkövetkező években csak nagy erőfeszítések révén sikerült kiheverni. A hívek adományaiból 1929–30-ban a Kistemplomot újítták fel,⁶⁸ majd a malom eladásából nyert pénzen többek között a Teleki-házat és a mögötte fekvő ingatlant, a Mestitz-palota nagyobb részét, illetve a Papp János féle ingatlant vásárolták meg.⁶⁹ A vagyonügyek kezelése mellett – Makkai Sándor püspök rendelkezése alapján – alapította meg Tóthfalusi 1929-ben Leányszövetséget, 1933-ban pedig az Ifjúsági Keresztény Egyesületet.⁷⁰ Az új szervezetek a vasárnapi iskola és az ifjúsági bibliaórák mellett az ifjúsági élet fellendítését célozták. Lelkészségének utolsó éveit a presbitériummal, a parókiának a Teleki-házba való átköltöztetése körül kirobbant vitája,⁷¹ és Bíró András 1936. január 13-án bekövetkezett halála⁷² árnyékolta be. Ez utóbbi esemény Tóthfalusi számára a 36 éves szoros és tartalmas együttműködés végét jelentette, ugyanakkor döntő elhatározásra készítette.

A betegeskedő lelkipásztor nem sokkal ezután szabadságra ment és onnan 1937. november 1-jén nyugdíjba vonult.⁷³ Búcsúztatása, a reformáció ünnepe és Váradi Albert⁷⁴ lelkésszé szentelésének 25. évi jubileuma miatt, szűkebb keretek között zajlott le.⁷⁵ 1937.

⁶⁵ Uo.

⁶⁶ Évri. 7802/1940. sz. (A mű eredeti kiadása *Société pour la lecture méthodique de la Bible* cím alatt Montauban jelent meg.)

⁶⁷ Pgyjkv. I/72sz. 307–308.

⁶⁸ Farczády: *i. m.* 179–182.

⁶⁹ Uo. 188–192.

⁷⁰ Uo. 182.

⁷¹ Évri. 780 /1940. sz. (Tóthfalusi Józsefnek Farkas Jenő espereshez intézett panaszlevele.)

⁷² Pgyjkv. I/76. sz., 224–225.

⁷³ Évri. 6835/1937. sz.

⁷⁴ Váradi Albert (Demeterfalva, 1889 – Marosvásárhely, 1971) mezőpaniti református lelkipásztor. Az adott időben az egyházmegye lelkészértekezletének volt az elnöke.

⁷⁵ Évri. 6851/1937. sz.

október 31-én elmondott búcsúbeszédében a következőket vallotta: „[...] Nem síratom az elmúlott tavaszom virágos koszorúját, verőfényes nyaram kalászokat érlelő fennségét, hanem bizonyágtevője vagyok annak, hogy az ősznek is van áldott verőfénye. Az Úr éppen az ősz számára tartotta fenn legízletesebb gyümölcsét – az ember életében az élet értékének igazi felismerését: Az Istenben való bízgó hitet, életünknek Krisztus számára való átadását és azt a szeretetet, mely soha el nem fogy és a melyben benne van a legfelségesebb krisztusi életprogram: a kibékülés, megbocsájtás, a kiengesztelődés és elpergő könnyeimen át mosolygó örökké való hálám a jó Isten iránt és a marosvásárhelyi ref. egyházközség, volt gyülekezetem tagjai iránt [...]”⁷⁶ November 26-án viszont tiszteletére, a központi szálló éttermében, a béke és a felekezeti egymásrautaltság” jegyében társas vacsorát rendeztek. Erre a nagyszabású rendezvényre már a város és a benne élő más felekezetek elöljáróit is meghívták. A nyugalmazott lelkipásztor életpályáját Adorjáni Gábor lelkész társa mellett Jaross Béla pápai prelátus, Radó Sándor volt polgármester-helyettes, dr. Lövy Ferenc főrabbi, Halmágyi János unitárius esperes és mások méltatták.⁷⁷

A közéletből visszavonult Tóthfalusi élete utolsó szakaszát az írásnak szentelte. Két nagyobb munkáját, a *Jézus élete a XX. században* és a *Gyermekek a Bibliában* címűeket rendezte sajtó alá, illetve a *Képes Szent Biblia* újabb kiadását próbálta megvalósítani.⁷⁸ A súlyos szívbetegségben szenvedő Tóthfalusi hetvenegy éves korában, 1940. június 15-én meghalt.⁷⁹ Holttestét június 17-én, a Vártemplomból kísérték ki a marosvásárhelyi református temetőbe. A gyászszertartást Farkas Jenő esperes mellett Adorján Gábor és Csiky József végezték.⁸⁰ A marosvásárhelyi református egyházközséget negyvennégy éven át híven szolgáló Tóthfalusi József lelkipásztor földi pályafutása ezzel véget ért. Ki is volt ő valójában? A kortárs, dr. Farczady Elek szavait idézve „[...] nem csak egyik leghosszabb ideig szolgált lelkipásztorunk volt, hanem egész egyénisége, kiváló szellemi és fizikai adottságai arra rendelték őt, hogy az egyházközség legkiválóbb lelkipásztorainak sorában említessék.[...]”⁸¹

In *Teremtő életek: Marosvásárhelyi személyiségek. Tanulmányok*. Szerk. Pál-Antal Sándor, Simon Zsolt. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2011, 29–40.

⁷⁶ Évri. 7802/1940. sz.

⁷⁷ *Reggeli Újság*. VII. (1940). 258. sz. 2.

⁷⁸ *Jó estét!* VI. (1940). 256. sz. 8.

⁷⁹ *Reggeli Újság*. XV. (1940). 135. sz. 2.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ Farczady: *i. m.* 200.